

Міністерство освіти і науки України

**Модельна навчальна програма  
курсу «Туристична географія. Профільна середня освіта.  
Основний / Поглиблений рівень»  
для закладів загальної середньої  
освіти**

Автор: Крижанівський Володимир Валерійович

*«Рекомендовано Міністерством освіти і науки України»*  
(наказ Міністерства освіти і науки України від 18 березня 2026 року № 483)

## Вступна частина

Сучасний світ відкриває багато можливостей для вивчення країн та культур через подорожі. Туристична географія допомагає краще пізнати природні ландшафти, історичні пам'ятки й традиції різних регіонів. Засвоєння знань у цій сфері сприяє формуванню екологічної свідомості, поваги до природи та культурної спадщини.

Модельна навчальна програма курсу «Туристична географія. Профільна середня освіта. Основний / Поглиблений рівень» (далі – програма) розроблена з урахуванням основних положень наказу Міністерства освіти і науки України від 10 жовтня 2024 року № 1451 «Про затвердження Концептуальних засад реформування профільної середньої освіти (академічні ліцеї)»; постанови Кабінету Міністрів України від 25 липня 2024 року № 851 «Про затвердження Державного стандарту профільної середньої освіти» (далі – Державний стандарт), наказу МОН № 1163 від 20 серпня 2025 року «Про затвердження концептуальних засад освітніх галузей на 2025-2030 роки».

Програма реалізує компетентнісний потенціал, мету і завдання природничої освітньої галузі та призначена для викладання у класах профільного циклу загальної середньої освіти.

Програма курсу «Туристична географія. Профільна середня освіта. Основний / Поглиблений рівень» (далі – курс) передбачає реалізацію частини вимог до обов'язкових результатів навчання у природничій освітній галузі (Додаток 10 Державного стандарту) з урахуванням ключових компетентностей галузі. У поєднанні з модельними навчальними програмами з географії для основного чи поглибленого рівнів вона забезпечує повне досягнення обов'язкових результатів навчання учнів / учениць профільної середньої освіти в природничій освітній галузі.

Програма є основою для створення учителем / учителькою навчальних програм основного чи поглибленого рівнів з можливістю корекції орієнтирів для оцінювання, змісту та обсягів навчального часу.

**Метою** курсу є ознайомлення здобувачів / здобувачок освіти зі специфікою знань з організації рекреаційно-туристичного господарства, яке в сучасних умовах та за певних аспектів перетворилось на вагомий чинник економічного розвитку окремих країн, світових регіонів чи регіонів у межах держав; про закономірності розміщення та розвитку туристичних ресурсів на різних територіях; формування в учнівства компетентності у сфері аналізу природних, економічних, соціокультурних та екологічних чинників, що впливають на розвиток туризму; розвиток навичок застосування сучасних геоінформаційних технологій для дослідження і планування туристичних маршрутів і об'єктів; спрямування учнівської молоді на обрання в майбутньому професій, пов'язаних із туризмом; виховання особистостей, здатних приймати обґрунтовані рішення у сфері туристичної діяльності з урахуванням сучасних тенденцій та викликів галузі.

Основна мета курсу не суперечить меті природничої освітньої галузі, натомість доповнює та розширює її. Мета пропонованого курсу реалізується

через виконання таких **завдань**:

- ознайомлювати здобувачів / здобувачок освіти із класифікацією та типологією туристичних ресурсів, їхнім географічним розташуванням та особливостями використання;
- формувати розуміння про природні, кліматичні, ландшафтні, економічні, екологічні та соціокультурні чинники, які визначають туристичний потенціал регіонів;
- розвивати вміння аналізувати вплив антропогенних чинників на туристичне середовище і формувати навички збереження туристичних ресурсів;
- ознайомлювати здобувачів / здобувачок освіти з особливостями організації різних видів туризму (екологічного, культурного, екстремального, рекреаційного тощо) та їхньою географією;
- формувати навички застосування картографічних методів, геоінформаційних систем (ГІС) та інших сучасних інструментів у дослідженні туристичних об'єктів і плануванні туристичних маршрутів;
- розвивати аналітичне мислення, здатність комплексно оцінювати туристичний потенціал територій та ухвалювати ефективні й раціональні рішення щодо розвитку туризму;
- готувати здобувачів / здобувачок освіти до самостійної науково-дослідницької роботи та можливого обрання професійної діяльності у сфері туристичної географії і туризму в майбутньому;
- формувати розуміння економічної ролі туризму як чинника розвитку територій, зайнятості населення, інвестиційної привабливості та формування бюджету регіонів;
- розвивати навички аналізу економічних показників туристичної діяльності;
- навчати оцінювати економічну ефективність туристичних маршрутів і об'єктів, зокрема витрати, потенційні прибутки та рентабельність туристичних проєктів;
- формувати здатність прогнозувати економічні наслідки розвитку туризму для різних типів територій, з урахуванням можливих ризиків та переваг.

Для досягнення мети курсу **пріоритетами** в навчанні є:

- ціннісні орієнтири, визначені пунктом 4 Державного стандарту;
- компетентнісний потенціал природничої освітньої галузі, зазначений у Додатку 9 Державного стандарту;
- участь у формуванні системи базових знань, прописаних у Додатку 9 Державного стандарту;
- участь у розвитку обов'язкових результатів навчання здобувачів / здобувачок профільної середньої освіти у природничій освітній галузі, сформованих у групі результатів згідно з Додатком 10 Державного стандарту.

Програма має міждисциплінарний характер і базується на інтеграції знань із географії, економіки, екології, енвайронментології, культурології та менеджменту, що дає змогу розглядати туристичні процеси комплексно. Навчання за програмою курсу сприяє формуванню бажання учнів / учениць у майбутньому стати конкурентоспроможними фахівцями, які зможуть ефективно працювати в умовах туристичного ринку, адаптуватися до змін і

використовувати географічні знання для сталого розвитку туризму.

Основними *загальнопедагогічними принципами*, на яких базується пропонований курс, є *науковість викладу навчального матеріалу, принцип гуманізації і демократизації освіти, принципи розвивального і виховного навчання, індивідуалізації навчання, відповідності віковим особливостям учнів / учениць, принцип партнерства суб'єктів освітнього процесу, наступності між основною та старшою ланками освіти, урахування мовної та мовленнєвої підготовки учнів / учениць середньої профільної школи.*

*Специфічними принципами*, на яких базується запропонована програма курсу, є:

- *системність та комплектність* – навчальний матеріал подано послідовно, від простого до складного, забезпечуючи логічне розуміння туристичної географії;
- *доступність* – інформацію викладено зрозумілою мовою, з урахуванням вікових особливостей учнів / учениць;
- *зв'язок теорії з практикою* – програма передбачає застосування знань через практичні завдання й у повсякденному житті;
- *розвиток пізнавальної активності* – заохочення учнів / учениць до самостійного пошуку інформації та дослідження навколишнього світу;
- *екологічна спрямованість* – формування відповідального ставлення до природи і культурної спадщини;
- *інтеграція знань* – поєднання географічних знань із культурологічними, історичними та соціальними аспектами туризму;
- *урахування індивідуальних особливостей* – реалізація різних підходів до навчання і розвитку здібностей кожного / кожної учня / учениці.

Запропонований курс є не лише джерелом нових відомостей про туризм, а й основою для формування професійно орієнтованих знань, умінь і навичок, розвитку світогляду старшокласників, упевненого, критичного і відповідального використання цифрових технологій для навчання, професійної діяльності (роботи) та участі в житті суспільства.

Програма Курсу має таку структуру:

1) *вступна частина*, яка містить загальну характеристику курсу, визначає його мету, завдання, ключові компетентності, ціннісні орієнтири, підходи та принципи реалізації;

2) *основна частина* розкриває очікувані результати навчання, пропонований зміст курсу, види навчальної діяльності: у програмі представлено **орієнтовну тематику** видів навчальної діяльності, при цьому для педагогічних працівників / працівниць залишається можливість заміни та / або творчого формулювання запропонованих тем;

3) *прикінцева частина*, яка містить методичні рекомендації щодо організації освітнього процесу.

Основна частина програми складається з таких *розділів*:

*Розділ 1. Вступ до туристичної географії* – розкриває сутність і завдання туристичної географії, її місце серед наук, значення для суспільства та економіки;

*Розділ 2. Природні умови як основа туристичного потенціалу* – аналізує клімат, рельєф, водойми, рослинність і тваринний світ як чинники, що формують

туристичну привабливість територій;

*Розділ 3. Види туризму і їхні особливості* – знайомить із класифікацією туризму (рекреаційний, екологічний, культурний, екстремальний тощо), їхніми характеристиками та потребами туристів;

*Розділ 4. Культурні та історичні пам'ятки в туристичній географії* – висвітлює роль архітектурних, археологічних та історико-культурних об'єктів як ключових ресурсів туристичної сфери;

*Розділ 5. Туристичні регіони України* – представляє основні туристичні зони країни, їхній потенціал, особливості розвитку та перспективи;

*Розділ 6. Світові туристичні регіони* – ознайомлює з провідними туристичними центрами, їхніми унікальними ресурсами, а також глобальними тенденціями туризму;

*Розділ 7. Туристичні маршрути та планування подорожей* – окреслює основи складання маршрутів, урахування інтересів і безпеки туристів, логістики та організації подорожей;

*Розділ 8. Енвіронментологічні та соціальні аспекти туризму* – аналізує вплив туризму на довкілля і суспільство, розкриває проблеми сталого розвитку та екологічної культури мандрівників.

***Особливості організації освітнього процесу.*** Курс реалізується за умови його вибору учнівством і закладом освіти та може бути впроваджений як у межах передбаченої кількості навчальних годин для вивчення обов'язкових освітніх компонентів за обраним профілем навчання, так і коштом навчальних годин для вибіркового освітніх компонентів, що фінансуються з державного бюджету.

Вивчення теорії туристичної географії здійснюється в поєднанні з базовими знаннями про географію, знаннями з економіки, охорони природи й рекреаційно-туристичної практики. З огляду на це важливо забезпечити діяльнісний і прикладний характер навчання, орієнтований на результат. Тож під час освітнього процесу необхідно:

- надавати перевагу діяльнісним формам і методам навчання (дослідження, проектування, інтелектуальна гра, експеримент, командна робота, дебати тощо);
- чергувати індуктивні й дедуктивні способи представлення змісту навчання;
- розвивати вміння працювати із інформацією (пошук, перевірка, аналіз, інтерпретація, переформатування, оцінювання, подання, зберігання тощо);
- спонукати учнів / учениць до постановки запитань; планування дій із подальшою перевіркою припущень; генерування ідей; формулювання гіпотез; знаходження рішень;
- використовувати елементи навчання за технологією «перевернутого класу», що передбачає самостійне опрацювання нового навчального матеріалу учнями / ученицями й практичне його закріплення на уроці;
- розвивати комунікативну діяльність;
- сприяти ініціативності, відповідальності за власну справу і результат.

Отже, у ході опанування курсу доцільним є виконання практичних робіт, проєктів, досліджень та інших видів навчальної діяльності, що потребують насамперед діяльнісного підходу й застосування набутих знань у реальних умовах. Учителі / учительки мають право самостійно обирати необхідні види навчальної діяльності з урахуванням інтересів учнів / учениць.

Методичні поради щодо викладання курсу висвітлено у прикінцевій частині програми.

## Основна частина

| Очікувані результати навчання                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                | Пропонований зміст навчального курсу                                                                                                                                                                                                                | Види навчальної діяльності                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                            |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <b>Розділ 1. Вступ до туристичної географії</b>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                              |                                                                                                                                                                                                                                                     |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                       |
| <p>Учні / учениці дають визначення туристичної географії як науки, що вивчає просторові аспекти туризму [12 ПРО 3.2.1-1]</p> <p>Визначають основні поняття: туризм, туристичний регіон, туристичний ресурс, туристичний потенціал, туристичний маршрут, пояснюють їхнє значення [12 ПРО 3.2.1-1]</p> <p>Розповідають про історичні етапи розвитку туризму у світі і в Україні [12 ПРО 2.1.1-1]</p> <p>Обґрунтовують значення туризму для розвитку господарства, культури та міжкультурного спілкування [12 ПРО 3.4.1-1]</p> <p>Демонструють розуміння ролі туризму у формуванні сучасного способу життя [12 ПРО 4.2.1-1]</p> | <p>Значення туристичної географії в сучасному світі.</p> <p>Основні поняття і терміни: туризм, туристичний регіон, туристичний ресурс, туристичний потенціал, туристичний маршрут.</p> <p>Роль туризму в житті суспільства і господарстві країн</p> | <p>Робота з текстом: опрацювання підручника, конспектування основних понять, складання глосарію термінів.</p> <p>Дискусії та обговорення: колективне визначення сутності туристичної географії, ролі туризму у сучасному світі.</p> <p>Мозковий штурм: формування уявлень про те, чому туризм є соціально-економічним явищем.</p> <p>Мінідослідження: підготовка коротких повідомлень про розвиток туризму в різних країнах чи регіонах.</p> <p>Робота з картами та атласами: визначення туристичних регіонів світу, складання картосхем.</p> <p>Інтерактивні вправи: створення кластерів, діаграм, інфографік про значення туристичної географії.</p> <p>Робота в групах: виконання завдань щодо виявлення чинників, які впливають на розвиток туризму.</p> <p>Презентаційна діяльність: представлення власних мініпроектів або тематичних постерів.</p> <p>Аналіз відео- та фотоматеріалів: перегляд документальних сюжетів про туризм і обговорення їх.</p> <p>Ігрові методи: рольові ігри (наприклад, «турист – екскурсовод», «менеджер з туризму»).</p> <p>Тестові та практичні завдання: перевірка рівня засвоєння матеріалу, розв'язання ситуаційних задач</p> |
| <b>Розділ 2. Вплив природних умов на формування туристичної привабливості</b>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                |                                                                                                                                                                                                                                                     |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                       |
| <p>Учні / учениці пояснюють, як різні типи рельєфу (гори, рівнини, водні простори) впливають на види туризму [12 ПРО 3.3.1-2]</p> <p>Описують кліматичні умови регіонів і їхній вплив на туристичну привабливість у різних</p>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                               | <p>Рельєф і його вплив на види туризму.</p> <p>Кліматичні умови і туристична привабливість регіонів.</p> <p>Ландшафтні зони та їхні туристичні особливості.</p> <p>Природні заповідники, національні парки та заповідні території: їхня</p>         | <p>Робота з географічними картами: визначення природних ресурсів, що мають туристичне значення (гори, моря, річки, ліси, заповідники).</p> <p>Спостереження та аналіз: дослідження кліматичних карт, графіків температури й опадів для оцінки туристичної привабливості територій.</p> <p>Групова робота: створення</p>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                               |

|                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                          |                                  |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                            |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <p>пори року [12 ПРО 3.4.1-2]</p> <p>Визначають основні водойми (річки, озера, моря) як природні туристичні об'єкти [12 ПРО 3.2.1-1]</p> <p>Називають і описують основні природоохоронні території (заповідники, національні парки) України та світу [12 ПРО 3.2.1-1]</p> <p>Аналізують природні ресурси як складову туристичного потенціалу, оцінюють їхню унікальність і цінність [12 ПРО 4.3.1-2]</p> | <p>роль і значення в туризмі</p> | <p>картосхем туристичних ресурсів регіонів України та світу.</p> <p>Проектна діяльність: підготовка мініпроектів «Природні умови як чинник розвитку туризму в... (обраному регіоні)».</p> <p>Порівняльний аналіз: зіставлення природних умов різних країн / регіонів та їхніх туристичних можливостей.</p> <p>Дискусії: обговорення впливу природних умов на сезонність та види туризму.</p> <p>Аналіз фото- і відеоматеріалів: вивчення документальних сюжетів про національні парки, курорти, природні пам'ятки.</p> <p>Інтерактивні вправи: складання кластерів «Природні ресурси – туристичні можливості», інфографік, таблиць.</p> <p>Рольові ігри: моделювання роботи туристичного агента, який презентує природний потенціал певної території.</p> <p>Тестові та практичні завдання: визначення найсприятливіших регіонів для розвитку конкретних видів туризму</p> |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|

### Розділ 3. Види туризму і їхні особливості

|                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                               |                                                                                                                                                                                                                                                                                                              |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                         |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <p>Учні / учениці класифікують туризм за метою (відпочинок, лікування, пізнання, екстремальний) [12 ПРО 3.2.1-1]</p> <p>Описують основні особливості активного, культурного, сільського та екологічного туризму [12 ПРО 3.1.1-2]</p> <p>Аналізують переваги і виклики кожного виду туризму, обґрунтовують їхню популярність [12 ПРО 2.1.1-1]</p> <p>Усвідомлюють соціальне та економічне значення різних видів туризму [12 ПРО 3.4.2.-1]</p> <p>Розрізняють види туризму, що розвиваються</p> | <p>Класифікація туризму за різними ознаками.</p> <p>Сільський і екологічний туризм: значення і перспективи розвитку.</p> <p>Культурний та історичний туризм.</p> <p>Масовий і індивідуальний туризм.</p> <p>Види туризму, що розвиваються у світі: екотуризм, пригодницький туризм, медичний туризм тощо</p> | <p>Робота з поняттями: складання глосарію термінів (рекреаційний, екологічний, екстремальний, культурно-пізнавальний туризм тощо).</p> <p>Аналіз текстових і візуальних джерел: робота з таблицями, схемами, довідковими матеріалами про види туризму.</p> <p>Групові роботи: підготовка презентацій чи постерів про певний вид туризму з прикладами об'єктів.</p> <p>Дискусії: обговорення переваг та ризиків різних видів туризму, їхньої актуальності для України та світу.</p> <p>Мозковий штурм: визначення чинників, які впливають на вибір виду туризму.</p> <p>Порівняльний аналіз: зіставлення видів туризму за критеріями (мета, сезонність, цільова аудиторія, ресурси).</p> |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|



|                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                |                                                                                                                                                                                 |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                  |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <p>у світі: екотуризм, пригодницький туризм, медичний туризм тощо [12 ПРО 3.4.1-2]</p> <p>Розуміють взаємозв'язок між видом туризму і особливостями території [12 ПРО 3.3.1-1]</p>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                             |                                                                                                                                                                                 | <p>Інтерактивні вправи: створення кластерів «Види туризму – особливості – приклади», інфографік чи ментальних карт.</p> <p>Рольові ігри: моделювання роботи туристичного агентства (учні / учениці виступають як менеджери, які пропонують різні тури).</p> <p>Практичні завдання: складання маршрутів для певного виду туризму.</p> <p>Аналіз відео та фото: перегляд рекламних роликів чи документальних сюжетів про різні туристичні напрями.</p> <p>Тестування та вправи: перевірка знань про класифікацію видів туризму та їхні особливості</p>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                             |
| <p><b>Розділ 4. Вплив історико-культурних пам'яток на формування туристичних потоків</b></p>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                   |                                                                                                                                                                                 |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                  |
| <p>Учні / учениці визначають види культурних та історичних пам'яток (замки, фортеці, архітектурні ансамблі, музеї) та їхню роль у розвитку туризму [12 ПРО 3.2.1-1]</p> <p>Описують значення культурних традицій, фестивалів, свят у формуванні туристичних маршрутів [12 ПРО 3.4.1-1]</p> <p>Пояснюють особливості релігійного туризму, називають основні паломницькі центри [12 ПРО 3.3.1-1]</p> <p>Демонструють уміння шанувати культурну спадщину різних народів, розуміти її значення для міжкультурного діалогу [12 ПРО 4.3.1-2]</p> <p>Пояснюють, як культура впливає на туристичний імідж регіону [12 ПРО 3.3.1-1]</p> | <p>Історичні пам'ятки: замки, фортеці, архітектурні ансамблі. Музеї, виставки та культурні центри як туристичні об'єкти. Традиції, звичаї і свята різних народів і регіонів</p> | <p>Віртуальні екскурсії: перегляд онлайн-турів музеями, архітектурними пам'ятками чи історичними містами.</p> <p>Кейс-метод: розв'язання ситуаційних завдань (наприклад, як організувати тур об'єктами Світової спадщини ЮНЕСКО).</p> <p>Метод «Прес»: аргументоване висловлення власної думки щодо збереження культурних пам'яток.</p> <p>Робота з джерелами: аналіз уривків історичних документів чи легенд про пам'ятки.</p> <p>Створення туристичних буклетів чи путівників: оформлення інформації про визначні пам'ятки свого регіону.</p> <p>Красназвчі дослідження: збір матеріалів про місцеві об'єкти культурної та історичної спадщини.</p> <p>Метод проєктів: розроблення учнями / ученицями власних мінітурів («Маршрут культурними перлинами мого краю»).</p> <p>Картографічні завдання: нанесення на карту культурних та історичних пам'яток певної країни чи регіону.</p> <p>Аукціон ідей: представлення найцікавіших пам'яток для туристичного маршруту.</p> <p>Творчі завдання: написання есе «Яка пам'ятка є символом моєї</p> |

|                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                       |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                          |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                            |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
|                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                       |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                          | Батьківщини» або створення плакатів / коміксів про них                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                     |
| <b>Розділ 5. Туристичні регіони України</b>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                           |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                          |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                            |
| <p>Учні / учениці визначають і розташовують на карті основні туристичні регіони України [12 ПРО 1.4.1-1]</p> <p>Описують природні особливості кожного регіону (Карпати, Крим, Полісся, степова Україна) [12 ПРО 2.1.1-1]</p> <p>Називають головні культурні, історичні та архітектурні пам'ятки регіонів [12 ПРО 3.2.1-1]</p> <p>Пояснюють особливості розвитку різних видів туризму в Україні: гірський, пляжний, культурний, сільський [12 ПРО 3.3.1-1]</p> <p>Наводять приклади популярних туристичних маршрутів і пояснюють їхні особливості [12 ПРО 2.2.2-1]</p> | <p>Географічне розміщення і класифікація туристичних регіонів.</p> <p>Природні особливості Карпат, Криму, Полісся, степової України.</p> <p>Культурні, історичні та архітектурні пам'ятки регіонів.</p> <p>Розвиток різних видів туризму в Україні.</p> <p>Популярні туристичні маршрути України: опис і особливості</p> | <p>Географічні практикуми: складання карти-схеми туристичних регіонів України з позначенням курортів, природних і культурних об'єктів.</p> <p>Картографічні вікторини: визначення регіону за описом або фотографією туристичних об'єктів.</p> <p>Метод «Карусель»: учні / учениці по черзі обговорюють у групах туристичний потенціал різних регіонів.</p> <p>Створення презентацій: короткі «візитки» областей чи туристичних зон.</p> <p>Робота з туристичними сайтами / довідниками: пошук і аналіз актуальних маршрутів та пропозицій.</p> <p>Дослідження статистичних даних: аналіз кількості туристів, популярних напрямів, доходів від туризму в різних регіонах.</p> <p>Моделювання туристичних турів: складання маршрутів за різними темами (екологічний, історичний, гастрономічний тур).</p> <p>Групові проекти: «Регіональний туристичний бренд» (розроблення логотипа, слогана, короткого опису).</p> <p>Дебати: «Який туристичний регіон України має найбільший потенціал розвитку?»</p> <p>Створення інтерактивних карт чи постерів: візуалізація туристичного потенціалу України.</p> <p>Квест: виконання завдань, пов'язаних із пошуком інформації про туристичні об'єкти регіонів.</p> <p>Робота з інтерв'ю / репортажами: перегляд відео чи читання статей про туристів, що відвідали певні регіони</p> |
| <b>Розділ 6. Світові туристичні регіони</b>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                           |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                          |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                            |
| <p>Називають основні туристичні країни і регіони світу, знаходять їх на карті [12 ПРО 2.1.1-1]</p> <p>Описують природні та культурні пам'ятки, які</p>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                | <p>Визначні туристичні країни та регіони світу (за UN WTO): Європа, Азія та Тихоокеанський, Америка, Африка, Близький Схід.</p>                                                                                                                                                                                          | <p>Мандрівка у віртуальній реальності: використання Google Earth чи 3D-турів для ознайомлення з пам'ятками світу.</p> <p>Метод «Галерея»: оформлення стінгазети або онлайн-дошки з</p>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                     |

|                                                                                                                                                                                                                                                                                                                |                                                                                                                                                                                                                                                    |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                    |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <p>приваблюють туристів у різних куточках світу [12 ПРО 2.2.2-2]</p> <p>Аналізують вплив клімату, географічного розташування і культури на туристичні потоки [12 ПРО 3.3.1-1]</p> <p>Усвідомлюють значення міжнародних туристичних об'єктів, зокрема об'єктів Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО [12 ПРО 3.4.1-1]</p> | <p>Природні і культурні пам'ятки найпопулярніших туристичних напрямків. Вплив клімату і географії на міжнародні туристичні потоки. Значення світових культурних і природних об'єктів у туризмі (наприклад, Всесвітня спадщина ЮНЕСКО)</p>          | <p>ілюстраціями та фактами про туристичні регіони світу. Інфографіка: створення схеми «Топ-10 найпопулярніших світових туристичних регіонів».</p> <p>Групова мініконференція: учні / учениці представляють різні регіони («Європа», «Азія та Тихоокеанський», «Америка», «Африка», «Близький Схід»).</p> <p>Вебквест: пошук інформації в інтернеті про особливості регіону (клімат, пам'ятки, туристична інфраструктура).</p> <p>Рейтингування: складання власного переліку «Топ туристичних напрямів світу» з аргументацією.</p> <p>Географічна мозаїка: завдання з відновлення карти світу з поділом на туристичні регіони.</p> <p>Дебати: «Який світовий регіон найбільш перспективний для туризму у XXI столітті?»</p> <p>Міжкультурний діалог: вивчення традицій і свят регіонів як чинника туристичної привабливості.</p> <p>Створення travel-блогу: написання коротких заміток чи «постів» від імені мандрівника, який відвідав певний регіон.</p> <p>Економічні розрахунки: визначення приблизної вартості подорожі в обраний регіон (квитки, проживання, харчування).</p> <p>Картографічний практикум: нанесення на карту світу туристичних регіонів із позначенням головних об'єктів</p> |
| <b>Розділ 7. Туристичні маршрути та планування подорожей</b>                                                                                                                                                                                                                                                   |                                                                                                                                                                                                                                                    |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                    |
| <p>Учні / учениці розробляють прості туристичні маршрути з урахуванням природних, культурних і кліматичних особливостей [12 ПРО 1.4.1-1]</p> <p>Визначають оптимальні способи пересування та час для подорожі [12 ПРО 1.5.2-1]</p> <p>Оцінюють рівень безпеки під час планування та</p>                        | <p>Види туристичних маршрутів (пішохідні, автомобільні, водні, комбіновані).</p> <p>Основні етапи планування подорожі: вибір маршруту, визначення часу, підготовка спорядження.</p> <p>Урахування природних та культурних особливостей регіону</p> | <p>Практикум із картами та навігаторами: прокладання туристичних маршрутів на паперових картах та в Google Maps.</p> <p>Метод «Кейс-стаді»: розв'язання ситуаційних задач (наприклад, спланувати подорож для сім'ї з дітьми або для групи студентів).</p> <p>Складання тайм-менеджмент-плану: розподіл часу на подорож (дорога, екскурсії, відпочинок).</p> <p>Калькуляція бюджету подорожі: визначення витрат на транспорт,</p>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                   |

|                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                       |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                            |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                 |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <p>проведення туристичних поїздок [12 ПРО 1.4.2-1]</p> <p>Розуміють, як правильно підготуватися до подорожі: вибір спорядження, підготовка документів, планування бюджету [12 ПРО 2.2.2-1]</p> <p>Виконують практичні завдання зі створення маршрутів на основі вивченого матеріалу [12 ПРО 1.4.1-1]</p>                                                                                                                                                                                                              | <p>при плануванні.</p> <p>Безпека під час подорожей: правила і поради</p>                                                                                                                                                                                                                                                                  | <p>проживання, харчування, екскурсії.</p> <p>Проектна діяльність: створення «Туристичного пакета» (маршрут, програма, ціна, реклама).</p> <p>Складання чек-листа мандрівника: визначення необхідних речей для різних видів турів.</p> <p>Робота в групах: розроблення маршрутів «екологічний тур», «культурний тур», «активний тур» тощо.</p> <p>Рольова гра «Туристичне агентство»: одні – менеджери, інші – клієнти, які мають певні вимоги до подорожі.</p> <p>Аналіз реальних маршрутів: розбір прикладів популярних подорожей Україною та світом (із сайтів турфірм).</p> <p>Презентації маршрутів: захист власних проєктів подорожей.</p> <p>Інтерактивна карта-квест: учні / учениці отримують завдання прокласти шлях із кількома зупинками й додатковими умовами</p>   |
| <b>Розділ 8. Енвайронментологічні та соціальні аспекти туризму</b>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                    |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                            |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                 |
| <p>Учні / учениці пояснюють, як туризм впливає на навколишнє середовище та місцеві громади [12 ПРО 3.3.1-1]</p> <p>Визначають позитивні та негативні наслідки туристичної діяльності [12 ПРО 2.2.2-2]</p> <p>Знають принципи сталого розвитку туризму й уміють їх застосовувати на практиці [12 ПРО 2.1.1-1]</p> <p>Формують відповідальне ставлення до збереження природних і культурних об'єктів [12 ПРО 3.3.1-3]</p> <p>Усвідомлюють правила поведінки туриста для мінімізації шкоди довкіллю [12 ПРО 3.3.1-3]</p> | <p>Вплив туризму на навколишнє середовище: позитивні і негативні наслідки.</p> <p>Принципи сталого розвитку туризму.</p> <p>Відповідальність туристів: правила поведінки в природних і культурних зонах.</p> <p>Охорона природних і культурних пам'яток під час туризму.</p> <p>Роль екологічної освіти у формуванні свідомого туриста</p> | <p>Дослідження екологічних проблем туризму: аналіз впливу масового туризму на природу (забруднення, ерозія ґрунтів, знищення флори та фауни).</p> <p>Робота з кейсами: розгляд реальних прикладів сталого та не сталого туризму.</p> <p>Проектна діяльність: розроблення екологічно відповідального туристичного маршруту.</p> <p>Дискусії та дебати: «Переваги та ризики розвитку туризму для місцевих громад».</p> <p>Складання пам'яток та рекомендацій: створення буклетів «Як мандрівник може зберегти природу та культуру регіону».</p> <p>Соціологічне опитування: аналіз думок людей щодо впливу туризму на їхню громаду (можна імітувати у класі).</p> <p>Віртуальні дослідження: перегляд відеоматеріалів про екологічні ініціативи в туристичних регіонах світу.</p> |

|  |  |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                             |
|--|--|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
|  |  | <p>Рольові ігри: учні / учениці виступають як представники туристичних компаній, екологів, місцевих громад для обговорення проєктів туризму.</p> <p>Мініконференція: представлення проєктів сталого розвитку туризму з урахуванням соціальних і екологічних аспектів.</p> <p>Порівняльний аналіз: зіставлення впливу туризму на різні регіони (міські, гірські, прибережні).</p> <p>Творче завдання: створення плакату, інфографіки або відео «Туризм, що не шкодить природі і громаді»</p> |
|--|--|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|

## Прикінцева частина

Практична складова програми спрямована на розвиток умінь і навичок роботи з картами та іншими джерелами географічної інформації; сприяє подальшому розвитку в учнів / учениць навчально-пізнавальної компетентності й формуванню ціннісно-смислової та соціально-професійної орієнтацій. На практичних заняттях учні / учениці під керівництвом педагога у процесі виконання певних завдань набувають умінь та навичок практичного застосування навчального матеріалу. Запропоновані завдання творчого характеру (дослідження) можна оцінювати вибірково.

У рамках академічної свободи учителі / учительки здійснюють вибір форм, змісту та способу оцінювання залежно від дидактичної мети. Для забезпечення якісного засвоєння навчального матеріалу та розвитку професійних компетенцій застосовуються різноманітні **форми й методи навчання**, серед яких:

- *лекційні уроки* – систематичне викладення теоретичного матеріалу з використанням мультимедійних презентацій, карт, графіків та відеоматеріалів;
- *практичні заняття* – виконання завдань, пов'язаних з аналізом географічної інформації, роботою з картами, створенням туристичних маршрутів та використанням ГІС-технологій; віртуальні мандрівки, використання картографічних сервісів та платформ;
- *дискусії* – обговорення актуальних проблем туристичної географії, аналіз кейсів із реальної практики, розвиток критичного мислення;
- *проектна діяльність* – розроблення учнями / ученицями індивідуальних та групових проєктів із дослідження туристичних ресурсів, маршрутів та оцінки туристичного потенціалу регіонів;
- *польові дослідження* – організація екскурсій і польових практик, що дають змогу на практиці вивчати туристичні об'єкти та умови їхнього функціонування; польові практикуми з орієнтування, визначення сторін горизонту, роботи з компасом і GPS;
- *самостійна робота* – підготовка рефератів та доповідей, що сприяє глибшому засвоєнню матеріалу і розвитку навичок самостійного пошуку інформації.

У разі викладання курсу як вибіркового освітнього компонента рішення про оцінювання результатів навчальних досягнень учнів / учениць приймається педагогічною радою закладу освіти.

За потреби оцінювання здійснюється на основі врахування індивідуальних особливостей учнів / учениць і передбачає диференційований підхід щодо його організації. Критерієм оцінки роботи учнів / учениць є не стільки обсяг засвоєного навчального матеріалу, скільки вміння його аналізувати, пояснювати, узагальнювати, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, застосовувати на практиці та в життєвих ситуаціях, уміння самостійно здобувати знання. При цьому важливо використовувати під час вивчення курсу мотиваційний потенціал для учнів / учениць: авансування успіху,

спонукання до самоаналізу, самооцінки, самопізнання. Окрім того, доцільно посилювати той навчальний матеріал, який має особистісне значення для учнів / учениць, визначати рівень їхньої предметної компетентності.

Об'єктами перевірки й оцінювання є очікувані результати навчання, критеріями оцінювання – визначені державним стандартом профільної середньої освіти орієнтири. Під час оцінювання передбачено інтеграцію результатів різних видів діяльності учнів / учениць. До основних видів оцінювання належать поточне й підсумкове. Оцінювання поточних результатів навчання має бути формувальним. Додатковими засобами стимулювання пізнавальної активності учнів / учениць є само- і взаємооцінювання.

### Список використаних джерел

1. Алієва-Барановська В. М., Дахно І. І. Міжнародний туризм: навч. посібник- довідник. Київ : Центр учбової літератури, 2012. 344 с.
2. Бабенко Н. Б. Українські народні традиції, свята і обряди як прояви сімейної культури. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2013. № 2. С. 62–67.
3. Бейдик О. О. Рекреаційно-туристські ресурси України: методологія та методика аналізу, термінологія, районування. Київ : ВПЦ «Київ. Ун-т», 2001. 395 с.
4. Бейдик О. О. Словник-довідник з географії туризму, рекреалогії та рекреаційної географії. Київ: Палітра, 1997. 130 с.
5. Вісник Університету «Україна»: Реабілітація та рекреації. Київ : Ун-т «Україна», 2010. 93 с.
6. Волошин О., Капрук І., Малинович Л., Сварник М. Сільський відпочинок для неповносправних: посібник. Львів : Ліга-Прес, 2011. 232 с.
7. Гаврилишин І. П. Туризм України: проблеми і перспективи. Київ, 1994. 503 с.
8. Горбик В. О., Денисенко Г. Г. Проблеми дослідження і збереження пам'яток історії та культури в Україні. *Укр. істор. журнал*. 2003. № 3. С. 143–151
9. Грабовський Ю. А. Скалій О. В., Скалій Т. В. Спортивний туризм: навч. посіб. Тернопіль : Навчальна книга-Богдан, 2009. 301 с.
10. Дмитрук О. Ю., Дмитрук С. В. Екотуризм: навчальний посібник. Київ : Альтерпрес, 2009. 358 с.
11. Дмитрук О. Ю., Щур Ю. В. Спортивно-оздоровчий туризм: навчальний посібник. Київ: Альтерпрес, 2008. 280 с.
12. Замковий туризм в Україні. Географія пам'яток фортифікаційного зодчества та перспективи їх туристичного відродження: навчальний посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2007. 432 с.
13. Зелінський К. І. Санаторно-курортна рекреація: діяльність і статистика [текст]; НДІ статистики Держкомстату України. Київ, 1998. 15 с.

14. Іванов О. Замки і палаци Західної України: історія – культура – туризм (Історико-архітектурні пам'ятки замкового мистецтва). Київ: ТзОВ «Наш світ», 2004. 214 с.
15. Ільїна О. В. Туризм. Рекреаційна географія: поняття і терміни; Луцький ін-т розвитку людини Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна». Луцьк : Терен, 2004. 104 с.
16. Кифяк В. Ф. Організація туристичної діяльності в Україні: навч. посібник. Чернівці, 2003. 312 с.
17. Ковальчук А. С. Просторове планування туристичних маршрутів. *Наукові записки Тернопільського держ. пед. ун-ту ім. В. Гнатюка. Серія: Географія*. Тернопіль. Вип. 1. 2004. С.128–131
18. Крачило Н. П. Краєзнавство і туризм: навч. посібник. Київ: Вища школа, 1994. 191 с.
19. Кузик С. П., Кузик П. С., Шевчук А. В. *Інформаційні та інформаційно-віртуальні туристичні ресурси. Географія та туризм*. 2010. Вип. 6. С. 101–108.
20. Любіцева О. О. Ринок туристичних послуг (геопросторові аспекти). Київ: Альтерпрес, 2002. 436 с.
21. Любіцева О. О., Бабарицька В. К. Туризмознавство: вступ до фаху: підручник. Київ : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2008. 335 с.
22. Мальська М. П., Антонюк Н. В., Галич Н. М. Міжнародний туризм і сфера послуг: підручник. Київ : Знання, 2008.
23. Мальська М., Худо В., Цибух В. Основи туристичного бізнесу: навчальний посібник. Львів : Вид. центр ЛНУ, 2003. 295 с.
24. Михайліченко Г. І. Практика організації туристичних подорожей: навчальний посібник. Київ : КНТЕУ, 2003. 156 с.
25. Організація туризму: підручник / І. М. Писаревський, С. О. Погасій, М. М. Покоloodна та ін.; за ред. І. М. Писаревського. Харків : ХНАМГ, 2008. 541 с.
26. Пам'ятки архітектури і містобудування України: довід. Держреєстру нац.-культ. надбання / В. В. Вечерський, О. М. Годованюк, Є. В. Тиманович та ін; за ред. А. П. Мардера, В. В. Вечерського. Київ: Техніка, 2000. 664 с.
27. Про об'єкти природно-заповідного фонду України: стат. бюл. / Держкомстат України. Київ, 2003.
28. Рекреація і туризм: кращі готельно-ресторанні комплекси Закарпаття / уклад.: П. П. Гаврилко, С. Ю. Талапа. Ужгород : Вид-во Олександри Гаркуші, 2011. 45 с.: іл.
29. Рут Єжи. Шкільний туризм і рекреація. Івано-Франківськ : Місто НВ, 2004. 162 с.
30. Рутинський М. Й. Географія туризму України: навч.-метод. Посібник. Вид. 2-ге, переробл. і доп. Київ : Центр навчальної літератури, 2004. 160 с.
31. Рутинський М. Й., Зінько Ю. В. Зелений туризм. Київ : Знання, 2008. 271 с.



32. Сажнева Н. М., Арсененко І. А. Рекреаційна географія та туризм: словник-довідник сучасних термінологічних понять. Мелітополь : Люкс, 2007. 254 с.
33. Смаль І. В. Географія туризму та рекреація: словник-довідник: навч.-метод. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2010. 201 с.
34. Смолій В. А., Федорченко В. К., Цибух В. І. Енциклопедичний словник-довідник з туризму / Передмова В. М. Литвина. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2006. 372 с.
35. Сокол Т. Г. Основи туристичної діяльності: підручник. Київ : Грамота, 2006. 264 с.
36. Шандор Ф. Ф., Кляп М.П. Сучасні різновиди туризму: підручник. Київ : Знання, 2013. 334 с.
37. Тронько П. Т. Охорона пам'яток історії і культури – справа всенародна. *Український історичний журнал*. 1980. № 9. С. 118–124.
38. Устименко Л. М. Основи туризмознавства: навчальний посібник. Київ : Альтерпрес, 2009. 320 с.
39. Федорченко В. К., Мініч І. М. Туристський словник-довідник: навч. посіб. Київ : Дніпро, 2000. 160 с.
40. Філіпов З. І. Спортивний туризм. Організація і методика спортивно-туристичної роботи: навч. посібник. Дрогобич : Коло, 2010. 344 с.
41. Державне агентство розвитку туризму України. URL: <https://www.tourism.gov.ua/> (дата звернення: 25.11.2025).
42. Всесвітня туристична організація. URL: <https://www.untourism.int/> (дата звернення: 25.11.2025).
43. Національна туристична організація України. URL: <https://nto.ua/> (дата звернення: 25.11.2025).